

KOLLUĞUN GÖZLEM ve KARAR VERME BECERİLERİ

Emrah AKÇAY*

ÖZ

Gerek adli kolluk, gerekse önleyici kolluk görevlileri, mesleki gereklilik gereği durumsal farkındalıklarını her zaman için en üst düzeyde tutmalıdırlar. Sürekli gözlem yaparak bu gözlemler neticesinde muhakeme etmeleri ve karar vermeleri kendilerinden beklenir. Kolluğun gözlem ve muhakeme becerilerine örnek olarak, bir kurgu karakter olan Sherlock Holmes verilmiştir. Holmes'in kurgulanma sürecinde yazarın esinlendiği bilim adamları ve filozoflar, bu konuda kolluğa önemli ipuçları sağlamaktadır. İnce kesit gözlem ve kararlar, kolluğun dayanması gereken ilkelerden ve süreçlerdendir. Ayrıca kolluğun gözlem yapma ve karar verme süreçleri üzerinde klişeleşmiş düşünce biçimlerinin de etkisinin olabileceği ortadadır. Bu nedenle, hâle etkisi, sabit hata, bebekyüz ve öncelik etkisinin de üzerinde geniş bir biçimde durulmuş ve konuya ilişkin bağlantılar izah edilmiştir. Çalışmanın sonunda, kolluğun kişileri ve olayları gözlemlemeye, boş bir bilinçle, ön yargılardan ve ön teorilerden uzak bir biçimde yaklaşması, tümdengelim metodunu benimsemesi gerektiği sonucuna varılmıştır. İnce kesit kararların son derece yüksek bir isabet oranına sahip olduğu, ancak bunun içgüdüsel bir süreç şeklinde ele alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Klişe düşünce biçimlerinin de kolluğun karar verme süreçleri üzerinde son derece etkili olabileceği, bu nedenle klişelerin farkında olunması ve bunlardan arınmış bir biçimde gözlem yapılarak muhakeme edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kolluk Personeli, İnce Kesit, Gözlemeleme, Sözsüz Davranışlar, Hâle Etkisi, Sabit Hata, Öncelik Etkisi.

THE OBSERVING AND REASONING ABILITIES OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

ABSTRACT

Both the judicial police, as well as preventing law enforcement officers must keep their awareness at the highest level because of the professional requirements. They are supposed to observe continuously and conduct the processes of reasoning and deciding through these observations. Sherlock Holmes, a written character, has been given as an example of the observing and reasoning abilities of the law enforcement officers. The scientists and the philosophers who impressed the writer through the procedure of creating Holmes may give some important clues to the law enforcement officers. It is clear that thin slicing observations and the decisions are from the principles and the processes that the law enforcement forces should depend on. For this reason, "the halo effect", "the constant error", "the baby face phenomena" and "the primacy" effect are emphasized broadly and the connections through the issue are explained. In the end of the research, it is concluded that the law enforcement personnel should approach the observation the incidents by a blank mind without any prejudice and pre-theories; they should adopt the deduction method. It is revealed that thin slicing decisions have high accuracy rates but this situation should be examined as an intuitive process. It is understood that stereotype reasoning manners could extremely affect the deciding procedures of the law enforcement forces, and for this reason these must be eliminated while observing and reasoning.

Key Words: Law Enforcement Personnel, Thin Slicing, Observing, Nonverbal Behaviors, Halo Effect, Constant Error, Primacy Error.

* J.Bnb., Anadolu Üniversitesi İletişim Tasarımı ve Yönetimi Doktora Öğrencisi, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı, emrahakcay@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzden on binlerce yıl önce, atalarımızın hayatta kalmaları büyük oranda gözlem becerilerine dayalıydı (Navarro, 2012). Yaşadıkları doğal hayatı vahşi hayvanlarla paylaşıyorlardı ve gösterecekleri en ufak bir dalgalılık, çevrelerinde olup bitenin farkında olmamak, kendilerine saldırmak üzere yaklaşan bir yırtıcıdan kaçmaları için gereken zamanı kaybetmelerine ve yaşamlarının sona ermesine neden olabilirdi. Soyumuzun tükenmemiş olmasının nedenlerinden birisinin, geliştirdiğimiz ileri gözlem becerileri olması ihtimal dâhilindedir. Medeniyetin gelişmesiyle birlikte, insanlar kendileriyle vahşi doğa arasında mesafe koydular. Mağaranın önüne dikkatsizce çıkan kişiyi aç bir panter beklemiyordu artık. Bunun yerine “süper kabileler (Morris, 2008: 13)” süper şehirleri kurdu. Artık milyonlarca insan, dar alanlarda bir arada yaşıyorlardı. Şehir son derece kalabalık olduğu gibi, şehir hayatı da bir o kadar hızlıydı. Gözlem yapmak için yeterli vakit kalmamış gibiydi. Bunun sonucunda insanlar gözlem becerilerine gün geçtikçe daha az ihtiyaç duymaya başladılar ve hâlihazırda sahip oldukları yeteneklerini kaybettiler.

Zannedilenin aksine, gözlem becerisinin önemi azalmamış, daha da fazla artmıştır. Dünya, aslında eskisinden daha da tehlikelidir. Medeniyet, insanoğlunu elbette mağara adamından fersah fersah öteye taşımıştır. Bununla birlikte şehirlerdeki tehdit durumu ortadan kalkmamış, sadece yön değiştirmiştir. Şehir trafiği, potansiyel cinsel saldırganlar, hırsızlar, yağmacılar, vahşi hayvanların yerini çoktan almıştır ve oldukça tehlikelidirler. Bu nedenle, gözlem becerilerine olan ihtiyaç aslında azalmamış, yalnızca yön değiştirmiştir.

Bu çalışma, sıradan insanların günlük hayatlarında son derece önemli olan gözlem becerilerinin, kendisini insan hayatını ve devlet düzenini korumaya adanmış olan kolluk görevlileri açısından ne denli önemli olduğunu aktarmak amacıyla hazırlanmıştır. Kolluğun gözlem becerileri, İngiliz yazar Sir Arthur Conan Doyle'nin yarattığı kurgu bir karakter olmakla beraber, Özel Dedektif Sherlock Holmes'in kimliğinde vücut bulmaktadır. Holmes karakteri yaratılma sürecinde iken, Doyle'u etkileyen devrinin en önemli karakterlerinin ayırt edici niteliklerinden yararlanılmış ve tümdengelim metodunu kullanan özgün bir dedektif ortaya çıkmıştır. Holmes karakterinin öykülerinde çözdüğü örnek olaylar, kolluğun gözlem becerileri açısından, kolluğa bugün bile örnek teşkil eder niteliktedir.

Kolluk, acil karar verme sürecinde, en fazla ince kesit gözlem becerisini kullanmaktadır. İnce kesit gözlem ve kararlar, son derece kısıtlı zaman dilimlerinde edinilen izlenimlerin içgüdüsel olarak yorumlanmasıdır. Bu sürecin kısalığı herhangi bir farklılık yaratmamaktadır.

Kolluğun gözlem yapma ve karar verme süreçlerine etki edebilecek bazı durumlar vardır. Bunların arasından ilk sırada ön yargılarımız ve kalıp yargılarımız gelmektedir. Özellikle karşımızdaki kişinin dış görünümüne dair diğer insanlarla paylaşılan kalıp yargılar, gözlem ve karar verme becerileri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu ön yargı ve kalıp yargılardan hâle etkisi, sabit hata, bebek yüz ve öncelik etkisi son derece önemlidir ve bu çalışmada önemle üzerinde durulacaktır.

1. KOLLUK VE GÖZLEM BECERİLERİ

Sıradan insanların sahip oldukları gözlem becerisi, kendi yaşamları açısından günlük hayatlarında çok önemli olabilir. Ancak bir kolluk personelinin gözlem becerilerinin üst düzeyde olması, mesleki bir gerekliliktir ve hayati öneme sahiptir.

Öncelikle bakmak, görmek ve gözlemlemek kavramlarını tartışarak, aradaki farkı anlamak gerekir. Çünkü, en temel farklılık burada ortaya çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğüne göre, bakmak fiili: *“Bakışı bir şey üzerine çevirmek”* anlamına gelir. Görmek ise *“Göz yardımıyla bir şeyin varlığını seçmek, algılamak”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımsal farklılık, konuya ilişkin gerekli ipucunu sağlamaktadır. Bakmak, etkisiz bir fiil olabileceken, görmek etken bir yaklaşımı ve gösterilen bir çabayı ifade eder. Bu nedenle “boş bakışlardan” bahsedebiliriz, fakat “boş görüşlerden” bahsedemeyiz. Görmek, bakılan “şeyin” içerisinde saklı olan mesajı ya da anlamı içselleştirmek demektir. Gözlem kavramı ise, bu ikisinin de üzerindedir: *“Bir nesneyi, olayı veya bir gerçeği, niteliklerinin bilinmesi amacıyla, dikkatli ve planlı olarak ele alarak incelemek, müşahede etmek olarak”* tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle kolluk personeli, görmek için bakması gereken ya da görmek için bakan; bu şekilde topladığı bilgiyi yorumlayarak gözlem sonuçlarına ulaştırması gereken bir meslek erbabıdır.

Tarihteki gözlem becerileri en yüksek düzeyde olduğu bilinen kolluk personeli *Sherlock Holmes*, her ne kadar bir kurgu karakter olsa da İngiliz yazar Sir Arthur Conan Doyle tarafından “*bilimsel bir dedektif*” olması için yazılmıştır (Synder, 2004: 104). Kendisinden sonra gelen tüm polisiye karakterlere ilham veren Dedektif Holmes’ün çıkış noktası, Doyle’nin tıp eğitimi esnasında kendisini en fazla etkileyen hocası, Dr. Joseph Bell’in hastalara karşı yaklaşımı olmuştur. Yazar bunu: “*Yarattığım kahramanımın karşılaştığı bir suça, Dr. Bell’in herhangi bir hastalığı tedavi ettiği gibi yaklaşmasını amaçladım*” diyerek özetlemiştir. Dr. Bell, hastasının kıyafetleri, aksanı, alışkanlıkları ve semptomlarından, onun mesleğini, memleketini ve geçmişini tahmin edebilmektedir (Synder, 2004: 105). Dedektif’in gözlem biçimleri üzerine yapılacak bir değerlendirme, kolluk personeli açısından önemli ipuçları taşımaktadır.

Holmes’ün öncelikli veri toplama metodu, her an uyanık durumdaki gözlemciliğidir (Kayalvizhi, 2012). Bu haliyle, durumsal farkındalığın gerçek bir örneğidir. Durumsal farkındalık; gerekli olan minimum veriyi toplamak, gereksiz bilgileri ayıklamak; bu veriyi analiz etmek ve kullanılabilir hâle getirmek; bir başka deyişle veriyi toplamaktan çok onunla bir şeyler yapabilmek olarak tanımlanmaktadır (Oygür, 2012: 9). Bu anlamda Holmes’ün beyni, kesintisiz bir biçimde gerekli verileri toplamakta ve analiz yapmaktadır. Hatta 2011 yapımı “*Sherlock Holmes: Bir Gölge Oyunu*” filminde de (Ritchie, 2011), arkadaşının “*Ne görüyorsun?*” sorusuna “*Her şeyi, bu benim lanetim*” şeklinde cevap vermektedir.

Farkında olma hali, Holmes’ün, bizim görmediğimiz, farkına bile varamayacağımız birçok detayı gözlemlemesini sağlamaktadır (Konnikova, 2013). Çünkü, bu önemsiz görünen ayrıntılar, aslında bir bütünü oluşturan parçalardır. Bir saat tamircisi, ancak son derece basit görünen ve mikrogramlarla ifade edilebilecek dişlileri bir araya getirebildiğinde saat gibi karmaşık bir sistemi çalıştırabilmektedir. Bunun için gözlemleyen bir üst bilincin her zaman, hatta bazen farkında bile olmadan, uyanık olması gerekir. Holmes bunu, maceralarından birinde, arkadaşı Doktor Watson’a bir örnekle açıklar (Doyle, 2010, 26’dan aktaran Kayalvizhi, 2012). Kendisi Watson’a, yaşadığı evde kaç tane merdiven basamağı olduğunu sorar. Watson yüzlerce kez inip çıktığı merdivenlerin kaç basamak olduğunu bilmez. Oysa gözlerinde herhangi bir sorun yoktur. Ancak, gözlerin görme yeteneği, buradaki sorunun kaynağı değildir. Holmes bu durumu; “*Bakıyorsun ama gözlemlemiyorsun*” şeklinde açıklar (Konnikova, 2013).

2. KOLLUĞUN GÖZLEM BECERİSİNİN DAYANDIĞI İLKELER

Doyle'ün kahramanını yaratırken, hocası Dr. Bell ve etkilendiği diğer bilim adamlarından derlediği gözlem ve çözüm ilkeleri, güncelliğini halen korumaktadır ve bu ilkeler, modern kolluk görevlisi ile gündelik hayattaki şehir insanının gözlem becerilerine katkıda bulunur niteliktedir.

Doyle'ün yaratım sürecinde ilham aldığı kişilerden biri Fransız paleontolog (fosiller üzerine çalışan bilim adamı) Georges Cuvier'dir. 1769-1832 yılları arasında yaşayan Cuvier, çağının önde gelen bilim insanlarından (Rehbock, 2010: 410). Cuvier, bir kemik parçasından, soyu tükenmiş bir hayvanın maketini oluşturabilmektedir (Huxley, 1896'dan aktaran Synder, 2004: 104). Bu konudaki yaklaşımını, Holmes kendi ağzından açıklamaktadır: "*Cuvier'in bir parça kemik üzerine yoğunlaşarak hayvanın tamamını tanımlayabilmesi gibi, bir dizi olayın bağlantısını doğru bir şekilde anlayabilen gözlemci, bunların öncesi ile sonrasını başkalarına aktarabilmelidir* (Synder, 2004: 104)."

Gerçek hayatta, kolluğun delilleri ya da olayları bir bütün halinde görebilme olasılığı oldukça azdır. Önleyici kolluk sadece sınırlı sayıdaki emare ile karşılaşırken, adli kolluk görevlisi ise son derece belirsiz delillerle çalışmak zorundadır. Bu kısıtlı delil ve emareleri neredeyse "*bilinçaltı zihin*" (Neill, 2009: 61) düzeyinde gözlemleyerek fark etmek ve bunlar üzerine yapacağı analiz ve yorumlarla büyük resim ile bağlantılarını görmek zorundadır. Kimi zaman bir dükkânın alışılmış vaktinden önce ya da sonra kapanması; görüşülen kişinin farklı bir sigara içmeye başlaması; görüşülen kişinin belli bir soruyu duyduğunda farkında olmadan yaptığı bir yüz ifadesi, gözden kaçırılmaması gereken emarelerdir ve kolluk için önemli mesajlar taşır. Benzer şekilde, cesedin yatış pozisyonu, olay yerindeki farklı bir koku gibi sıradan insanların dikkatini çekmeyecek delil kırıntıları, tecrübeli bir gözlemci olan kolluk personeli için bir yapbozun parçalarıdır ve sonuca giden yolda çözüm için önemli ipuçları taşır.

Holmes'in öncelikli gözlem ve muhakeme metodu "tümdengelim"dir ve bunu "*doğayı yorumlamak*" olarak nitelendirir (Synder, 2004: 105). Bu kavram, 1561-1626 yılları arasında yaşamış olan ve modern felsefenin kurucusu sayılan, Fransız Filozof Francis Bacon'a aittir (Leo ve Chukwumeka, 2011: 259). Bacon'a göre insanın olguları anlamasının ve yorumlamasının önünde dört "*put*" (idol) yani insanı hataya sürükleyen, zihnin kötü alışkanlıkları vardır. Bunlardan birincisi "*Soy putları*" insanın doğasından

kaynaklanan, insan soyuna özgü, doğal ama yanılma zihinsel ön yargılardır (Zagorin, 2001: 387; Bacon, 1999: 22-28). Bu ön yargılar tüm insanlarda vardır. Her insanda mevcut olan, uygun gördüğüne inanma eğilimi olarak da tanımlanabilir (Topdemir, 1999: 61). Bir diğeri “*mağara putları*”dır. Bu da insanların hepsinde bulunur. Herkesin kendine ait mağarası vardır. Kişinin yetişme tarzı, ortamı ve eğitimi, kendi mağarasını belirler. Bunlar, çoğunlukla kişisel ön yargılardan oluşur (Russell, 1979: 528’den aktaran Leo, Chukwuemeka, 2011: 259). Üçüncüsü “*çarşı-pazar putları*”, sonuncusu ise “*tiyatro putları*”dır. (Topdemir, 1999: 61). Son ikisi, kolluğun gözlem ve muhakemesi üzerinde o kadar etkili olmasa da ilk ikisinin önemi son derece hayatidir. Kolluk “doğayı yorumlarken” yani gözlem ve çıkarım yaparken, bunu her türlü kişisel ve toplumsal ön yargılarından, ön kabullerinden, dogmalarından; bir başka deyişle paradigmalarından sıyrılarak yapmalıdır. Holmes’e göre, insanların yaptıkları en büyük hatalardan biri, bilgileri toplamadan önce teoriler ortaya koymaktır (Synder, 2004: 106). Emekli FBI Ajanı ve yazar Mike Roche, kişisel bir *twitter* yazışmasında, bu satırların yazarına, gözlemlerimizin sıklıkla ön yargılar ve eğilimlerle gölgelendiğini belirtmiştir. Holmes, ön teoriler edinen kolluğun, teorileri gerçeklere uyarlamak yerine, gerçekleri teorilere uyarlamaya başlayacağını, bu nedenle olaya bomboş bir zihinle yaklaşılması gerektiğini, hiçbir teori üretmeden yalnızca gözlem yapılmasını belirtmektedir (The adventure of cardboard box hikâyesinden aktaran Synder, 2004: 106).

Bu konuya ilişkin olarak yaşanmış bir vaka örneği, oldukça açıklayıcı olabilir. Bir akşamüstü, ilçe jandarma komutanlığına gelen bir cinayet ihbarının ardından, ilçe jandarma komutanı ve ekibi olay yerine intikal ederler. Olay, Jandarma bölgesindeki bir köydedir. Maktul, yerde yatmaktadır ve ağzının hizasına yarısı içilmiş, “cigaralık” tabir edilen esrar maddesi konulmuş sigara bırakılmıştır. Öldürülen kişi, daha bir ay önce, cesedin bulunduğu köyden yaşı küçük, iki küçük kızı alıkoymaktan gözaltına alınmış ve tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmış bir şahıstır. Bu durumu göz önünde bulunduran ilçe jandarma ekibi bu cinayeti, cesedin bulunduğu köyde yaşayan kızların akrabalarının yaptığına hükmetmişler ve bu teoriye saplanarak başka hiçbir ihtimali değerlendirmeye almamışlar, o yönde çalışmalara başlamışlardır. Olay yeri incelemesini etkilememesi için de maktulün annesine henüz haber vermemişlerdir. Olaydan yaklaşık iki saat sonra, cinayeti başka bir kanaldan haber alan anne olay yerine gelmiş ve bu cinayeti, oğlunun baldızı ile daha önceden sözlü olan ve ayrılmasından dolayı oğlunu suçlayan şahsın yapmış olabileceğini belirtmiştir. Olayın gerçekten de kadının anlattığı gibi olduğu ortaya çıkmış, failin bahsedilen şahıs olduğu anlaşılmıştır. Ancak boşa

geçirilen bu zaman zarfında, fail köyüne gidebilmiş, oradan temin ettiği araçla başka bir şehre kaçmayı başarmıştır. Kolluğun, peşin hükümlerle edindiği hatalı teorinin sonucu, failin dört aya yakın bir süre firarda kalmasına neden olmuş, adaleti geciktirmiştir. Bu olay, gözlem konusundaki Holmes yaklaşımının ne kadar isabetli olduğunu açıklamaktadır.

3. GÖZLEM VE DİKKATSİZLİK KÖRLÜĞÜ

Holmes'ün olaylara boş bir zihinle yaklaşması ve durumsal farkındalığı, onun daha etkili kararlar vermesini sağlar ve "dikkatsizlik körlüğü"nü de önüne geçer (Konnikova, 2013). Dikkatsizlik körlüğü, algılama körlüğü olarak da anılır; "kişilerin dikkatleri bir noktaya odaklandığında, görme alanları içindeki nesnelere farkında olmamalarıdır" (Esin, 2011: 10). Başka bir deyişle, dikkatsizlik körlüğü, insanların açıkça görülebilir nesnelere, onlara doğru bakarken bile, eğer dikkatleri başka bir yerde ise görememeleri anlamına da gelir (Mack ve Rock, 1998; Most vd., 2005; Most vd. 2001; Neisser, 1979; Simons ve Chabris, 1999'den aktaran Most, 2010: 1102). Kolluk, bir konuyu ne kadar bildiğini sanır ve konuya ön kabullerle yaklaşırsa, o denli körleşir ve burnunun ucundaki gerçeği görememeye başlar. Bunun farkında olan profesyonel suçlular, bir takım laf oyunları ve illüzyonlarla kolluğun dikkatini başka bir konuya çekebilir ve yeterli gözlem becerilerine sahip olmayan kolluk mensupları yine gözlerinin önündeki gerçekleri görememeye başlarlar. Kişi, bir konuya dikkatini ne kadar yoğunlaştırırsa diğer bir ipucunu görememe ihtimali o kadar artar. Çünkü, aynı anda iki şeye yoğunlaşmak imkânsızdır. Buna "seçimli bakış" adı verilir (Konnikova, 2013). Bu taktiği en çok illüzyonistler kullanır. Numaralarını yaparken türlü oyunlarla dikkatimizi başka bir yöne çevirirler, başka bir şeyi önemli ve dikkat edilmesi gereken yer olarak gösterirler ve o esnada oyunlarını gerçekleştirirler. Dikkatsizlik körlüğüne karşı yürütülebilecek en iyi taktik, olaylara ön yargısız, çocukça ve basit bir bakış tarzı ile yaklaşmaktır. Bazen bizim çok karmaşık sandığımız şeyler, aslında son derece basit olabilmektedir. *The Prestige* filminde (Nolan, 2006), illüzyonist içinde kuş olan kafesin üzerine sert bir şekilde vurur ve içerisindeki beyaz güvercini yok etmiş gibi gösterir, daha sonra başka bir yerden, bir başka beyaz güvercini serbest bırakır. Herkes numaranın gerçekliğine inanmıştır ve şaşkınlıkla bakar. Yalnızca seyircilerin arasından bir çocuk, seyirci sıralarından bağırır "*Kuş öldü!*". Gerçekten de kuş, kafesin ezilmesiyle birlikte, sert tellerin arasında ezilerek ölmüştür ve diğer kuş yalnızca onun bir benzeridir. Çocuk, olaylara karşı basit ve yalın bakış açısıyla gerçekliği kavramıştır.

Herhangi bir konuya yönelik gereksiz derecede fazla akıl yürütme ve yoğunlaşma, gözlemleyerek yorum yapma sürecinin etkinliğini olumsuz bir şekilde etkiler (Ambady, 2010: 272). Örneğin görgü şahitlerinin verdikleri ifadelerin doğruluğu üzerine yapılan bir çalışma, otomatikleşmiş bir tanıma sürecinde ifade verenlerin, kendilerince mantıklı bir düşünce süreci neticesinde karar verenlere göre daha doğrulukla ifade verdiklerini ortaya koymuştur (Dunning ve Stern, 1994'den aktaran Ambady, 2010: 272).

Fransız mikrobiyolog Louis Pasteur, “Gözlem söz konusu olduğunda, şans hazırlıklı olandan yanadır.” şeklinde bir söz söylemiştir (Kubinyi, 1999: 15). Bu cümle, Holmes’ün gözlem metodunu birebir tarif eder. Alıcıları her zaman açıktır, araştırdığı olaya yönelik izleri fark edecek durumdadır. Bunun için zihni olarak hazırlanmıştır. Tahminler, onun çalışma tarzında yer almaz. Bu durumu, “Asla tahmin yürütmem. Bu, muhakeme yeteneklerini harap eden kötü bir alışkanlıktır” şeklinde tanımlar (Kayalvizhi, 2012). O, elde ettiği verilerin ışığında tüm açıklamaları ortaya koyar (Kayalvizhi, 2012). Bacon’un önerdiği şekilde, bunların arasında imkânsız olanları dışarıda bırakır ve kalan mutlak doğrudur (Synder, 2004: 106).

Olasılıkları ortaya koyarak analiz yapmakla tahmin yürütmek birbirinden farklı yaklaşımlardır. Olasılık, o zamana kadar yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi ancak yine de tam bir kesinliğin bulunmaması durumu olarak tanımlanabilen bir kavram iken, tahmin geleceğe yönelik kestirme yapmaktır. Verilerle desteklenmemiş tahminler, sonuçları son derece olumsuz bir şekilde etkileyebilir.

4. İNCE KESİT GÖZLEM VE KARARLAR

Kolluk personelinin gözlem gücünün önemli bir bölümünü, kişiler üzerinde yürüttüğü gözlemler teşkil eder. Çünkü kolluğun esas ilgi alanı insandır ve insanlar üzerine gözlem yapmak zorlayıcı bir süreçtir. Kişiler hakkında sıklıkla kısa süreli gözlemler yapmak ve ani kararlar vermek zorunda kalır. Bu kısa süreli gözlem ve karar sürecine “ince kesit karar” adı verilmektedir (Ambady ve Rosenthal, 1992: 256). Bir ince kesit, kişinin davranış sürecinden alınan, örnek niteliğinde çok kısa bir anlatımsal davranış bölümüdür (Ambady, Bernieri ve Richeson, 2000'den aktaran Albrechtsen, 2007: 4). Bu açıdan fotoğraflara bakarak davranış gözlemi yapılmaz. Bu amaçla genellikle kısa video parçaları kullanılır. Bu bakımdan davranış kesitleri, davranışın 5 dakikadan kısa süreli ve rastgele seçilmiş kısımlarıdır (Ambady, 2010: 271).

İnsanlar, sosyal bir hayatın içindedir ve günlük hayatta her zaman için yeni birileriyle karşılaşır. Bu karşılaşmalarda, birbirleri hakkında çok kısa sürede karar vermek zorunda kalırlar. İnce kesit kararlar insanların, başkalarının kişiliği, karakteri gibi bazı özellikleri hakkında, çok kısa sürede çıkarımlar yapabilmeye becerilerini tanımlar (Pincott, 2012). Amerikan psikolog Gordon Allport, anlatımsal davranışların, kişiliğe dair çok önemli ipuçları sağladığını ve tanışıklık ilerledikçe bu tahminlerin sıklıkla doğrulandığını düşünmektedir (Allport, 1937'den aktaran Ambady ve Rosenthal, 1992: 256). O'na göre, bireylerin doğasındaki "bir şeyler", gözlemcilerin onlara ait bazı karakteristik özellikleri görmelerini sağlar. Argyle, sözsüz iletişimi; "çoğunlukla farkında olmayan bir kaynak ve çoğunlukla farkında olan bir alıcı" şeklinde tanımlar (Argyle, 1975'den aktaran Smith, 1979: 635). Bu tür davranışlar da sözsüz iletişim biçimleridir; bu nedenle ne kodlamada, ne de kod açmada kasıtlı ya da bilinçli bir farkındalık söz konusu değildir (Ambady ve Rosenthal, 1992: 256). İnce kesit kararlar, sözlü açıklamayı ya da mantık yürütmeyi gereksiz kılan, örtülü ve gizli bilgidir (Polanyi, 1956'dan aktaran Ambady, 2010: 271). Bu nedenle bu tür kararlar her zaman için söz konusudur. Sözsüz davranışlarla iletilir; hiçbir yerde yazılmaz, kimse tarafından bilinmez ama herkes tarafından anlaşılabilir (Sapir, 1949, 556'dan aktaran Ambady, 2010: 271).

İnce kesit kararlar, 5 dakikanın altında verilir ve kişilerin huyları, içsel durumları, sosyal ilişkileri ve etkileşim istekleri hakkında bilgi sağlayabilir. Algı üzerine yapılan araştırmalar, gözlemcilerin belli şartlar altında, kişisel bir etkileşimleri olmasa bile kısa gözlemlerden doğru değerlendirmeler yaptıklarını ortaya koymuştur (Ambady ve Krabbenhoft, 2006: 4). Bunlar, son derece kısıtlı bir gözlem neticesinde elde edilen değerlendirmelerdir.

Evrimsel geçmişimiz, çok zor şartları içerisinde barındırmaktadır. Hayatta kalmaları, iyi gözlem becerisi geliştirmekle birlikte, bu gözlemlerden elde edilecek değerlendirmeleri kısa zamanda kullanmak ve *donmak-kaçmak-savaşmak* gibi gerekli hamleleri gecikmeden gerçekleştirmeleri ile mümkündür. Bu nedenle, ince kesit kararlar, insanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için önemli silahlarından birisi olmuştur. İnce kesit kararların her zaman doğru olduğu söylenemez, ancak göz ardı edilmesi de mümkün değildir (Pincott, 2012).

Kolluk personelinin, zamanında vereceği doğru kararlar hayat kurtarır. Pek çok durumda zaman, elindeki en kısıtlı malzemedir. Bir toplum olayına müdahale ederken, saldırganlık eğilimi olan ya da diğerlerini kışkırtan

eylemcileri en kısa sürede seçerek ayırması gerekir. Bir olay yerine vardığında, etrafta şüpheli hareketleri olan kişileri gözlemlemesi gerekir. Birisine yakın koruma yaparken, kalabalıkta kimin silahını doğrultmaya hazırlandığını değerlendirebilmelidir.

5. İÇGÜDÜSEL KARARLAR İLE DÜŞÜNEREK VERİLEN KARARLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

İnce kesit kararlar üzerine yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak bu kararların yöntemini sorgulamaktadır: Acaba ince kesit kararlarda içgüdüsel (sezgisel) yaklaşım mı, yoksa düşünerek verilen kararlar mı daha etkilidir? (Albrechtsen, 2007: 6).

İçgüdüsel yaklaşımda kolluk personeli, gözlemediği ince kesit davranış üzerine fikir yürütmeden, doğrudan "*içsel sesini*" dinleyerek bir karara varır. Bu süreçte, kişinin düşünmeye vakti ya da ihtiyacı yoktur.

Diğer ince kesit davranışlardan karar verme yöntemi ise düşünerek karar vermektir. Kolluk, yine çok kısa süreli bir gözlem yapar; ancak gözlemediği davranış üzerine geçmişten gelen gözlem ve bilgilerini, ön yargılarını katarak kendi değerler dizini içerisinde değerlendirir, mantık süzgecinden geçirerek karar verir. Kısacası o davranış üzerine akıl yürütür.

İçgüdüsel ve düşünerek yürütülen süreç arasında bir takım farklar bulunmaktadır (Albrechtsen, 2007: 7). Sezgisel süreç etkilidir, anlık ve zahmetsizdir. Buna karşın değerlendirmeye dayalı süreç nispeten yavaştır, bilinçli bir çaba gerektirir. Düşünerek karar verme yöntemleri kişilere öğretilbilir ama sezgisel süreç değişmez ve eğitim ile geliştirilemez (Kahneman, 2003; Damasio, 1994'den aktaran Albrechtsen: 2007: 7).

Bu alanda yapılan çalışmaların önemli bir bölümünü, bu süreçlerden içgüdüsel olanların mı, yoksa değerlendirme yapılarak yürütülenlerin mi daha başarılı olduğu yönündedir (Polanyi, 1966; Bargh, 1996; 1997; Devine, 1989; Neuberg, 1988; Shiffrin ve Schneider, 1977; Srull ve Wyer, 1979'den aktaran Ambady, 2010; Kahneman, 2003; Damasio, 1994'ten aktaran Albrechtsen, 2007) . Bu amaçla yürütülen çalışmalarda, katılımcıların bir kısmının dikkati dağıtılarak karar vermesi sağlanırken; kontrol grubuna ise düşünerek değerlendirme yapmaları için yeterli süre sağlanmaktadır(Ambady, 2010).

Bilişsel yük, kişinin aşına olmadığı bir konuda daha fazla zihinsel enerji harcaması ve zorlanması anlamına gelir (Angelo, 2008). Bilgi işleme süreçlerinde, insanların sınırlı çalışma belleği ve sınırsız uzun süreli belleklerinin olduğu varsayılır. Çalışma belleğinin kapasitesi yalnızca yedi elemanla sınırlıdır (Miller, 1956'den aktaran Çakmak 2007:3). Kısacası, zihnin kapasitesi üzerinde bir yük yüklendiğinde bilişsel yük (cognitive load) ortaya çıkmaktadır (Akçay, 2012a: 27).

Yapılan bir çalışma, düşünerek verilen ince kesit kararlar ile bilişsel yük altında verilen kararlar arasındaki başarıyı karşılaştırmaya yönelik olmuştur (Ambady ve Rosenthal, 1993). Katılımcılar dört gruba ayrılmıştır. Kontrol grubundan, 30 saniyelik görüntüleri izledikten sonra hemen değerlendirmeleri alınmış; deney grubu görüntüleri seyrederken, katılımcılardan 1000'den geriye dokuzarlı olacak şekilde saymaları istenilmiş ve bu şekilde dikkati dağıtılmış, hemen akabinde değerlendirmeleri istenmiş; üçüncü gruptan değerlendirme yapmadan önce bir dakika müddetince görüntüleri çeşitli kriterlere göre muhakeme ederek karar vermeleri talimatı verilmiş; son gruptan ise bir dakika bekleyerek yöneticinin işareti üzerine karar vermeleri istenilmiştir. Elde edilen sonuçlar, kontrol grubu ile dikkati dağıtılmış grubun diğerlerine göre anlamlı bir şekilde daha başarılı ve birbirlerine yakın sonuçlar elde ettiklerini, düşünerek karar vermenin elde edilen başarıyı bariz bir şekilde düşürdüğünü göstermiştir (Ambady, 2010: 273). Elde edilen bu sonuç, ince kesit kararların sezgisel bir süreç olduğu hipotezini destekler niteliktedir (Bargh, 1989,1996; Posner ve Snyder, 1975; Shiffrin ve Schneider, 1977; Wegner ve Bargh, 1998'den aktaran Ambady, 2010: 273).

Yine ince kesit kararlar ve yalan tespiti üzerine yapılan bir çalışmada, 15 saniyelik görüntüleri izleyen ve değerlendirme yapacak zamanı olmayan katılımcıların, doğruyu yalandan ayırmada 3 dakikalık görüntüleri izleyerek karar veren katılımcılardan daha başarılı oldukları ortaya çıkmıştır (Albrechtsen, 2007: 22). Dikkati dağıtılmış gruplar ile kontrol grupları arasındaki dikkati dağıtılmış grup lehine ortaya çıkan anlamlı fark, ince kesit kararlar ile yalan tespitinde, sezgisel karar vermenin üstünlüğünü ortaya koymaktadır (Ambady, 2010:274).

Benzer şekilde, bu konuda yapılmış bir meta-çalışma da gözlem süresinin kısalığının, verilen kararların doğruluğunu olumsuz yönde etkilemediğini belirtmektedir. Aynı çalışma, gözlem süresi kısaltıkça dikkati dağıtan unsurların azaldığını, kişilerin yalnızca anlatımsal davranışlara yoğunlaşmasını sağladığını ve daha hızlı verilen kararların hayatta kalma olasılığını arttırdığını aktarmaktadır (Ambady ve Rosenthal, 1992: 267-268).

6. HÂLE ETKİSİ ve HÂLE HATASI:

İnce kesit; yani çok kısa sürelerde insanlar üzerine verilen kararlar, neden uzun süreli ve düşünerek verilen kararlardan daha etkili olmaktadır? (Ambady, 2010, 275) Bu konuda ortaya konulan birçok hipotez söz konusudur. Bu çalışmada, bahse konu nedenlerden kolluğun gözlem becerileri üzerinde oldukça önemli bir etkisi olan klişeler ve “hâle etkisi” (halo effect) ele alınacaktır.

Hiç, birisi için “*İyiliği yüzüne vurmuş*” denildiğini duydunuz, ya da temiz yüzlü bir adama, söylediği müstehcen bir sözü yakıştıramadığınız? Peki, hiç “*Ağzımla kuş tutsam yaranamıyorum!*” diye dert yanan birisine rastladınız mı? Bu genellemelerin hepsi, aslında algısal psikolojide çok önemli bir yeri olan, “*hâle etkisi*”ni örnekler niteliktedir.

Hâle etkisi, bir kişi hakkındaki genel değerlendirmelerimizin, o kişinin bireysel özellikleri üzerindeki değerlendirmelerimizi etkilemesi olarak tanımlanabilir (Nisbett ve Wilson, 1977: 250). Bir başka deyişle, bir kişinin karakteri hakkındaki yargılarımızın, o kişi hakkındaki genel izlenimimizin etkilemesi yönündeki eğilimdir. Kavram, Edward L. Thorndike tarafından ortaya konulmuştur. Makalesinde, kişiler hakkında değerlendirmeler yapılırken, fiziki görünümleri ile zekâ, teknik kabiliyet, çalışkanlık, güvenilirlik gibi pek çok birbiriyle ilgisiz özelliğin hem yüksek, hem de çok benzer bir korelasyona sahip olduğunu belirtmektedir (Thorndike, 1920: 25).

Thorndike, bu öncü niteliği taşıyan ilginç çalışmasında, İngiliz Ordusu’nda görev yapan iki eğitim subayından, öğrencileri hakkında belli kriterlere göre değerlendirme yapmalarını istemiştir (Thorndike, 1920: 27). Bu kriterler; (i) Fiziki görünüm, (ii) zekâ, (iii) liderlik, (iv) kişisel özellikler (örneğin sadakat, çalışkanlık, eylemlerinin sorumluluğunu almaya hazır olma) ve (v) hizmete genel katkısı (genel kültürü, yönetici ya da eğitimci olarak başarısı, sonuç alma becerisi gibi) şeklinde belirlenmiştir (Thorndike, 1920: 27). Elde edilen sonuçlara göre; kriterler arasındaki korelasyon çok yüksek ve birbirlerine çok yakındır. Bu sonuç normal değildir ve doğal olmaktan uzaktır. Bu nedenle Thorndike bu sonucu hâle etkisinin “sabit hata”sı (constant error) olarak nitelendirmektedir (Thorndike, 1920: 28).

İyi görünüm, “hâle etkisi”ni ortaya koymaktadır: Güzel bir kadın ya da adam tutarlı bir şekilde olumlu bir gözle değerlendirilir. İyi görünümlü insanlar, daha vasat bir görünüme sahip akranlarına göre daha akıllı olarak değerlendirilmekle birlikte, hâlihazırdaki çalışmalar, çekicilik ile zekâ arasında bir bağlantı tespit edememiştir (Pincott, 2012).

Yapılan bir başka çalışma ise, hâle etkisinin, entelektüel boyutlardaki etkisini gözler önüne sermektedir (Landy ve Sigall, 1974'ten aktaran Nisbett ve Wilson, 1977: 251). Bir grup üniversite öğrencisinden, vasat bir makaleyi incelemeleri istenilmiştir. Öğrencilerden bir kısmına, bu makaleyi güzel bir kadının yazdığı söylenmiş ve –sözde- yazar gösterilmiştir. Diğer bir gruba gösterilen –sözde- yazar ise ilkine göre çekici olmaktan son derece uzaktır. Yapılan değerlendirmelerde, yazarın güzel bir kadın olduğuna inanan grubun değerlendirmeleri oldukça yüksek iken, diğer grup aynı makaleyi daha düşük puanlarla değerlendirmiştir.

Hâle etkisi, ince kesit kararların başarısının olası nedenlerinden birisi olabilir. Hafızamızdaki ortak klişelerde bir parça doğruluk payı olması, ilk izlenimlerimizin başarısına etki edebilir (Ambady, Rosenthal, 1992: 268). Yani “güzel olan iyidir” (Gross ve Crof, 1977: 89) klişesinde az da olsa bir doğruluk payı “kernel of truth” (Prothro ve Melikan, 1955) vardır. Ancak Thorndike, bunun her zaman doğru olamayacağını ve doğal olmadığını belirterek, bu durumu “sabit hata” (constant error) olarak nitelendirmiştir (Thorndike, 1920: 28-29). Ona göre yöneticiler, ustabaşları, işverenler, öğretmenler, vb., ne kadar ehil kişiler olurlarsa olsunlar, bir bireyin ayrı ayrı özelliklerden oluşan bir bütün olarak davranmayı beceremezler ve her bir özelliğe diğerlerinden bağımsız olarak bir önem yükleyemezler. Bu sabit “hâle hatası” yazara göre, şaşırtıcı derecede büyüktür.

Hâle etkisi ve sabit hata, kolluğun gözlem becerileri açısından oldukça önemlidir. Kolluk personeli –eğer beceribilirse- tüm “kalıpyargılardan” (Taylor, Peplav ve Sears, 2012: 179) (stereotypes) (Smith ve Zarate, 1990) soyutlanmış, hiçbir ön yargı ile gölgelenmemiş, yalın delil ve emarelere dayanan gözlemler sonucu karara varmalıdır. Kolluk personeli, hayatın tam ortasında yer alır ve çok çeşitli sosyo-ekonomik duruma sahip kişilerle muhatap olmak zorunda kalabilir. Gözlemlemesi, ifadesini alması, sorgulaması ve ilgilenmesi gereken insanların varlıklı olması, iyi görünümü olması, etkileyici bir ses tonunda konuşması, pahalı bir arabaya binmesi ya da yüksek statülü bir mesleğinin olması, kişinin masum olduğunu asla göstermeyeceği gibi; kişinin fakir olması, derisinin renginin farklı olması, iyi giyinmemesi, çekici görünmemesi de onu suçlu göstermez.

ABD'de, 1989'dan beri haksız yere hüküm giyen 302 kişi, mahkûmiyet sonrası yeniden açılan davalarda, DNA testleri sayesinde suçsuzluklarını ispatlayarak beraat etmişlerdir. Bu davalarda DNA delilleri, tartışılmaz bir şekilde kişinin suç işlemediğini göstermiştir. Beraat edenlerin 17'si, hakkında ölüm cezası verilmiş ve infaz edilmeyi bekleyen kişilerdir. Şahıslar ortalama 13 yıl hapis cezası çekmişlerdir ve bu şahısların haksız yere yattıkları süre 3494 yılı bulmuştur. Yeniden ele alınan bu davaların yaklaşık % 40'ında gerçek suçlu tespit edilerek adalete teslim edilmiştir (Akçay, 2011: 24). Bu haksız yere hüküm giyen 302 kişinin %70'inden fazlası beyaz ırktan değildir. %61'i Afrikalı-Amerikalı, %8'i Latin ırkından ve %1'i Asya kökenlidir (www.innocentproject.com). Bu kişilerin haksız yere mahkûm olmalarının en büyük nedenlerinden biri hatalı görgü şahitleri ve haksız suçlamalardır. Bu kişilere göre kara derili insanlar potansiyel suçlular, tecavüzcüler ve katillerdir ve muhtemelen üzerlerine atılı suçları işlemişlerdir. "Taklidi bir mahkeme ortamı yaratılarak yapılan araştırmalarda, jürilerin bebek yüzlü olan kişilere karşı daha anlayışlı yaklaşarak daha ziyade ihmal ile suçlarken; aynı jüri üyelerinin olgun görünümlü kişileri kasıtlı suç işlemekle suçladıkları ve cezalandırma yönünde hareket ettikleri ortaya çıkmıştır (Akçay, 2012b: 43)." Bu ve benzeri klişe düşünceler ve hâle hataları, kolluğun gözlem becerilerini etkileyebileceğinden hareketle, uzak durulması gereken kötü alışkanlıklardır.

7. ÖNCELİK ETKİSİ

Kolluğun gözlem ve karar verme becerilerini etkileyebilecek etkenlerden bir diğeri "öncelik etkisi"dir (primacy effect) (Schafer, 2010: 14). İlk izlenimler bakımından öncelik etkisi denilen bir olgu vardır ki bir kişi hakkındaki edindiğimiz ilk izlenim, kişinin sonraki davranışları hakkındaki değerlendirmelerimizi etkilemesine neden olur (Lieberman, 2001'den aktaran <http://www.theprimacyeffect.com>). Birisi hakkındaki ilk izlenimlerimiz öylesine önemlidir ki kişi hakkında gördüğümüz ya da duyduğumuz her şey, bu ilk izlenimin filtresinden geçecektir. Birisi hakkında kafamızda bir imaj oluştururuz ve sonraki aşamada kişi hakkındaki her şeyi bu imaja göre yerleştirmeye çalışırız. Kavga eden iki kişiden, karşı taraftan şikayetçi olmak üzere önce gelen, daha haklıymış gibi görünür. Bu, kolluk mesleğine yıllarını vermiş herkesin başına gelmiş bir durumdur. İki kişi ya da aile kavga eder, daha sonra birisi, diğerinden önce karakola şikâyete gelir ve olayları kendi penceresinden anlatarak kolluk görevlisinin kafasında olay ve karşı taraf hakkında bir imaj oluşmasına yol açar. Eğer kolluk görevlisi tecrübesiz ise ve duygularını işine karıştırıyorsa ilk önce gelen ve olayı anlatan kişiyi haklı görme eğilimine girer. Özellikle, çevrede sözüne itibar edilen bir kişi tarafından

da bu ilk gelen kişinin ya da ailenin iyi insanlar oldukları söylenir ve haklı oldukları ima edilirse, kolluğun bu anlamda işi daha da zorlaşır. Bu nedenle kolluk personeli, gözlem ve kararlarında “öncelik etkisi”nin farkında olmalı, bunun mesleki muhakemesinin önüne geçmesine izin vermemelidir.

SONUÇ

Bu çalışmada; kolluk personelinin gözlem ve karar verme süreçleri detaylı olarak incelenmiştir. Buna örnek teşkil etmesi için, her ne kadar kurgusal bir karakter de olsa, “*bilimsel bir dedektif*” olması için yaratılan, Sir Arthur Conan Doyle’un dedektifi Sherlock Holmes tanıtılmıştır. Holmes karakterinin oluşturulma sürecinde etkilenilen düşünce ve bilim adamları ile gözlem ilkeleri, günümüzün modern kolluk personeline yol gösterir niteliktedir. Kolluk personeli, önleyici ya da adli kolluk hizmetinde, farkındalığını daima en üst düzeyde tutmalı ve sürekli uyanık olmalıdır. Bakmak ve görmek aynı anlama gelmemektedir. Bu nedenle kolluk, görmek ve ayırt etmek için bakması gereken meslek memurudur. Gözlem yaparken olaylara bütüncül bir bakış açısı ile bakarak bütünü oluşturan ayrıntıları görebilmeli, tümdengelim metodu uygulayabilmelidir. Gözlem yapmaya, tamamen tarafsız bir bilinç ile başlamalı, hiçbir ön yargının, fikrin, ön kabulün ya da gözlem öncesi oluşturulmuş bir teorinin etkisinde kalmamalıdır. Bu hür hatalı gözlem davranışlarının, kolluğun gözlem becerilerini gölgeleyebileceği de akıldan çıkartılmamalıdır.

İnsanın evrimi, ince kesit gözlem ve karar verme becerisinin evrimleşmesini sağlamıştır. İnsanlar, ince kesit denilen çok kısa zaman dilimlerinde yaptıkları gözlemler neticesinde, karşılarındaki kişilerin huyları, karakter özellikleri, ruh halleri, saldırganlık eğilimleri gibi pek çok kişisel özelliklerini anlayabilmektedirler. İnsanlar, kişisel özelliklerini sözlerle saklama eğilimine girseler de sözsüz davranışları gerçeği ele vermektedir (Akçay, 2012c, 50). Bu anlama ve kişiler hakkında karar verme sürecinin doğruluk oranı, düşünmeden yapıldığında artmaktadır. Çünkü ince kesit kararlar içgüdüsel bir süreçtir, öğretilemez ve geliştirilemez. Ancak kolluk personeli, bu kararlarda içgüdülerine güvenmeyi öğrenirse başarı oranı artacaktır.

Gözlem ve muhakeme yeteneğimizin önündeki en büyük engellerden birisi, klişe fikirlerdir. Klişeler, özel bir grup insan hakkındaki genelleştirilmiş ve değiştirilmesi zor olan inançlarımızdır. Bu klişelerden en önemlileri hâle etkisi ve sabit hatadır. Kişiler hakkındaki bazı fikirlerimiz, o kişinin yaptığı tüm eylemler hakkındaki değerlendirmelerimizi etkiler. Bu tarzda yapılan

değerlendirmelerin yüksek bir korelasyona sahip olması doğal değildir ve sabit hata olarak nitelendirilir. Çekici kişilerin pek çok olumlu hasleti taşıdıklarına, başarılı olduklarına inanılırken, çekici olmayan insanların da aksine özelliklere sahip olduğu düşünülür. Bebek yüzlü kişilerin beceriksiz oldukları inancı yaygınken, aynı kişilerin isteyerek suç işlemeyecekleri kanaati söz konusudur. Bir başka klişe ise öncelik etkisidir. Kişiler hakkında edindiğimiz olumlu ya da olumsuz ilk izlenim, onlar hakkındaki devam eden değerlendirmelerimizi etkiler ve o kişiler hakkındaki değerlendirmelerimiz, bu ilk izlenimin filtresine takılır. Bu ve benzeri klişeler, kolluğun gözlem yapma ve karar verme becerisini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle kolluk personeli, gözlem yaparken ve karar verirken klişelerin, kalıplaşmış düşüncelerin ve paradigmaların etkisinden uzakta kalmalı, boş bir zihinle olaylara yaklaşmalı ve her olayı biricik kabul ederek buna uygun bir hal tarzı belirlemelidir.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. (2011). **Adalet Sisteminin Aktörleri ve Sözsüz İletişim Becerileri.** *Esas Dergisi*,(1), 24-27.
- Akçay, E. (2012a). **Yalan Söyleme Kabiliyeti ve cinsiyetler Arası Bir Karşılaştırma.** *Selçuk İletişim Dergisi*, 7, (3), 234-243.
- Akçay, E. (2012b). *Sözsüz İletişim İşaretleri ve Ergenlerde Sözsüz İşaret Bilgisinin Analizi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Akçay, E. (2012b). **Your Body Reveals You.** *Review of the Air Force Academy, Romania*, X, 2 (21), 50-55.
- Allport, G. (1937). **Personality: A Psychological Interpretation.** New York: Holt.
- Albrechtsen, J. S. (2007). *Are İntutive Responses More Accurate At Detecting Deception Than Deliberative Responses?* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). The University of Texas, El Paso.

- Ambady, N. (2010). **The Perils of Pondering: Intuition and Thin Slice Judgments.** *Psychological Inquiry*, (21), 271–278.
- Ambady, N., ve Rosenthal, R. (1992). **Thin Slices of Expressive Behavior As Predictors Of Interpersonal Consequences: A Meta-Analysis.** *Psychological Bulletin*, (111), 256-274.
- Ambady, N., Bernieri, F. J., ve Richeson, J. A. (2000). Toward a Histology Of Social Behavior: Judgmental Accuracy From Thin Slices of The Behavioral Stream. İçinde Zann, M. P. (Ed.), **Advances in Experimental Social Psychology** (ss. 201-271). San Diego: Academic Press.
- Ambady, N. ve Krabbenhoft, M.A. (2006). **The 30-Sec Sale: Using Thin-Slice Judgments to Evaluate Sales Effectiveness.** *Journal of Consumer Psychology*, 16 (1), 4-1.
- Angelo, T. (2008). **Lecturing For (Deeper) Learning İn Large Classes.** <http://www.youtube.com/watch?v=OtXtYNOiEIU>, (Erişim Tarihi: 25.09.2011)
- Argyle, M. (1975). **Bodily Communication.** London: Methuen.
- Bacon, F. (1999). **Novum Organum.** (Çev.) Sema ÖNAL AKKAŞ. Ankara: Doruk Yayınları.
- Bargh, J. A. (1989). Conditional Automaticity: Varieties Of Automatic Influence In Social Perception And Cognition. İçinde J. S. Uleman ve J. A. Bargh (Eds.), **Unintended Thought** (ss. 3–51). New York, NY: Guilford.
- Bargh, J. A. (1996). Automaticity in Social Psychology. İçinde E. T. Higgins ve A. W. Kruglanski (Eds.), **Social Psychology: Handbook of Basic Principles** (ss. 169–183). New York, NY: Guilford.
- Bargh, J. A. (1997). The Automaticity Of Everyday Life. İçinde R. S. Wyer, Jr. (Ed.), **The Automaticity Of Everyday Life: Advances İn Social Cognition**, Vol. 10, (ss. 1–61). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Çakmak, E.K. (2007). **Çoklu Ortamlarda Dar Boğaz: Aşırı Bilişsel Yüklenme.** *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 1-24.

- Damasio, A. R. (1994) The Brain Binds Entities And Events By Multiregional Activation From Convergence Zones. İçinde Gutfreund, H., Toulouse, G. ve River Edge (Eds.), **Biology And Computation: A Physicist's Choice** (ss. 749-758). New Jersey: World Scientific Publishing Co.
- Devine, P. G. (1989). **Stereotypes and Prejudice: Their Automatic And Controlled Components**. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5–18.
- Esin, A. (2011). **Dikkatsizce Kullanılan Önlemler - “Dikkat Et/Dikkatli Ol!”** *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Dergisi*, Mart, 1-11.
- Huxley, T. H. (1896). **On The Method Of Zadig**. *Collected Essays*,.(IV),18, NewYork,NY,USA: D.Appleton.
- Innocence Project. (2013). http://www.innocenceproject.org/Content/What_is_the_racial_breakdown_of_exonerees.php; http://www.innocenceproject.org/Content/Facts_on_PostConviction_DNA_Exonerations.php (Erişim Tarihi: 19.01.2013).
- Kahneman, D. (2003). **A Perspective On Judgment And Choice: Mapping Bounded Rationality**. *American Psychologist*, 58 (9), 697-720.
- Kayalvizhi, A. (2012). **Cerebral Analysis Of Sherlock Holmes İn Detection**. *Language in India*, 12 (4), 150-167.
- Konnikova, M. (2013). **Do You Think Like Sherlock Holmes?** *Mobil Slate*, http://mobile.slate.com/articles/health_and_science/science/2013/01/how_to_think_like_sherlock_holmes_see_and_observe_to_fight_attention_blindness.html?original_referrer=http%3A%2F%2Ft.co%2FVei58lqe (Erişim Tarihi: 03.01. 2013)
- Kubinyi , H. (1999). **Chance Favors The Prepared Mind – From Serendipity To Rational Drug Design**. *Journal of Receptor and Signal Transduction Research*, 19 (1-4),15-39.
- Landy, D., ve Sigall, H. (1974). **Beauty is Talent: Task Evaluation As A Function Of The Performer's Physical Attractiveness**. *Journal of Personality and Social Psychology*, (29), 299-304.

- Leo, O. C. ve Chukwuemeka, M. I. (2011). **Francis Bacon's Qualification As The Father Of Modern Philosophy**. *Canadian Social Science*, 7 (6), 258-263.
- Lieberman, D. J. (2001). **Get Anyone To Do Anything**. New York: St. Martin's Griffin.
- Mack, A. ve Rock, I. (1998). **Inattentional Blindness**. Cambridge, MA: MIT Press.
- Morris, D. (2008). **İnsanat Bahçesi**. İlk basım 1985. (Çev.) Nuran Yavuz. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Most, S. B. vd. (2001). **How Not To Be Seen: The Contribution Of Similarity And Selective Ignoring To Sustained Inattentional Blindness**. *Psychological Science*, 12, 9–17.
- Most, S. B., Scholl, B. J., Clifford, E., ve Simons, D. J. (2005). **What You See Is What You Set: Sustained Inattentional Blindness And The Capture Of Awareness**. *Psychological Review*, (112), 217–242.
- Most, S. B. (2011). **What's "Inattentional" About Inattentional Blindness?** *Consciousness and Cognition* 19 (2010) 1102–1104.
- Navarro, J. (2012). **Becoming a Great Observer**. *Psychology Today*, <http://www.psychologytoday.com/print/84006> (Erişim Tarihi: 25.12.2012)
- Neill, A. (2009). **The Savage Genius of Sherlock Holmes**, *Victorian Literature and Culture*, (37), 611–626.
- Neisser, U. (1979). The Control Of Information Pickup In Selective Looking. İçinde A. D. Pick (Ed.), **Perception And Its Development: A Tribute To Eleanor, J. Gibson** (ss. 201–219). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Neuberg, S. L. (1989). **The Goal Of Forming Accurate Impressions During Social Interactions: Attenuating The Impact Of Negative Expectancies**. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(3), 374–386.

- Nisbett, R. E. ve Wilson, T. D. (1977). **The Halo Effect: Evidence For Unconscious Alteration Of Judgments.** *Journal of Personality and Social Psychology*, 35 (4), 250-256.
- Nolan, C. (2006). **The Prestige.** Hollywood filmi.
- Oygür, L. (2012). **Durumsal Farkındalık ve Jandarma.** *Jandarma Dergisi*, Ocak, (132), 8-15.
- Pincott, J. (2012). **What's In A Face?** *Psychology Today*, <http://www.psychologytoday.com/articles/201210/whats-in-face> (Erişim Tarihi: 26.12.2012)
- Polanyi, M. (1966). **The Tacit Dimension.** New York, NY: Doubleday.
- Posner, M. I. ve Snyder, C. R. R. (1975). Attention And Cognitive Control. İçinde R. L. Solso (Ed.), **Information Processing And Cognition: The Loyola Symposium** (ss. 55–85). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rehbock, P. F. (2000). Martin J.S. Rudwick “**Georges Cuvier, fossil bones, and geological catastrophes: new translations of the primary texts**”. *Medical History*, 44(3), 410.
- Ritchie, G. (2011). **Sherlock Holmes: A Game of Shadows.** Hollywood Filmi.
- Russell, B. (1979). **A History Of Western Philosophy.** London: George Allen and Unwin Ltd.
- Sapir, E. A. (1949). **Communication In Selected Writings Of Edward Sapir In Language, Culture, And Personality.** Berkeley, CA: University of California Press.
- Schafer, J. R. (2010). **Psychological Narrative Analysis.** Springfield: Charles C Thomas Publisher Ltd.
- Shiffrin, R. M., ve Schneider, W. (1977). **Controlled And Automatic Human information Processing: II. Perceptual Learning, Automatic Attending, And A General Theory.** *Psychological Review*, (84), 127–190.

- Simons, D. J. ve Chabris, C. F. (1999). **Gorillas In Our Midst: Sustained Inattention Blindness For Dynamic Events.** *Perception*, (28), 1059–1074.
- Smith, H.A. (1979) . **Nonverbal Communication In Teaching.** *Rewiew of Educational Research*, 49 (4), 631-672.
- Smith, E.R. ve Zarate, M. (1990). **Exemplar and Prototype Use In Social Categorization.** *Journal of Social Psychology*, (14), 237-255.
- Strull, T. K., ve Wyer, R. S. (1979). **The Role Of Category Accessibility In The Interpretation Of Information About Persons: Some Determinants And Implications.** *Journal of Personality & Social Psychology*. (37), 1660–1672.
- Synder, L.J. (2004). **Sherlock Holmes: SCIENTİFİC DETECTİVE.** *Endeavour*, 28 (3), 104-108.
- Taylor, S. E., Peplav, L. A. ve Sears D. O. (2012) **Sosyal Psikoloji.** 3. Baskı. (Çev.) Ali Dönmez. Ankara: İletişim Yayınevi.
- The Primacy Effect & Your Initial Contact, (2013). http://www.theprimacyeffect.com/pdf/primacy_article.pdf (Erişim Tarihi: 19.01.2013)
- Thorndike, E.L.(1920). **A Constant Error In Psychological Ratings.** *Journal of Applied Psychology*, 4(1), 25-29.
- Topdemir, H. G. (1999). **Francis Bacon'un Bilim Anlayışı.** *Felsefe Dünyası*, 2 (30), 51-68.
- Türk Dil Kurumu, (2013). <http://www.tdk.org.tr> (Erişim Tarihi: 19.01.2013)
- Wegner, D. M., ve Bargh, J. A. (1998). Control And Automaticity in Social Life. İçinde D. Gilbert, S. Fiske, ve G. Lindzey (Eds.), **Handbook of Social Psychology**, 4. Basım, (ss. 446–496). Boston, MA: McGraw Hill.
- Zagorin, P. (2001). **Francis Bacon's Concept of Objectivity And The Idols Of The Mindauthor.** *The British Journal for the History of Science*, 34 (4), 379-393